

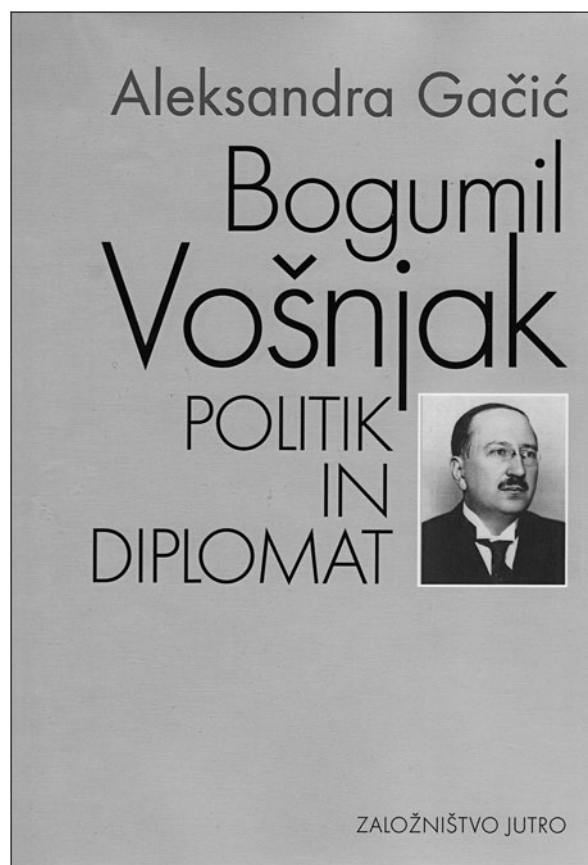
Neutrudni jugoslovanski idealist

Aleksandra Gačić: *Bogumil Vošnjak: Politik in diplomat*. Ljubljana: Jutro, 2017. 430 strani.

Zgodovina neuresničenih idej in idearijev kakor tudi njihovih snovalcev in tvorcev je (še) vedno ujeta v mrežo historičnih misli. Avtorica Aleksandra Gačić izpostavlja, da je pisanje politične biografije zahtevna naloga, saj se raziskovalec lahko sreča bodisi s pomanjkanjem virov bodisi preobsežnim ohranjenim gradivom. Za slovensko zgodovinopisje je življenjski primer politika in diplomata Bogumila Vošnjaka naravnost specifičen. Da do sedaj pri zgodovinarjih ni našel vidnejšega (in ustreznega) zanimanja, kakor zapiše avtorica, morda botrujeta njegova bolj jugoslovanska kot slovenska orientiranost, predvsem pa dejstvo, da je pričujoči biografski obravnavanec po drugi svetovni vojni zaradi ideološkega nestrinjanja v zamišljeni domovini prebegnil v Združene države Amerike in se vanjo ni nikoli več vrnil.

Slovenska bi(bli)ografska srenja ga je zaradi političnega idealiziranja in sčasoma jezikovnega eksperimentiranja opredelila za odpadnika, čemur nista pripomogli niti izredna vsesplošna razgledanost in pisateljska nadarjenost. Aleksandra Gačić preko rokopisne in tiskane zapuščine ugotavlja, da je bil Vošnjak med nespornimi začetniki tistega vzajemnega, (nad)nacionalnega jugoslovanstva, na katerega se je drzno skliceval Nobelovec Andrić v času, ko se je pod tlečim južnoslovanskim loncem že kuhala *finis jugoslaviae*.

Avtorica uvodoma predstavi zgodovino Vošnjakove rodbine, predvsem se posveti Bogumilovemu očetu Mihaelu in stricu Jožetu/Josipu, ki sta kot slovenska rodo- in domoljuba ter (jugo)slovanska idealista starega kova tako intelektualno kot gmotno prispevala k razvoju in izpopolnjevanju mladega duševnega profila in bodočega svetovljana

nove dobe. Kot strasten vedoželjnejš je svojo nadarjenost izražal v potopisnih *Zapiskih mladega potnika* (1901), nato pa v bolj študijsko raznovrstnem potopisu o Rusiji *Na razsvitu*, v katerem opiše, kako se je leta 1904 kot diplomatsko neizkušeni, a nadebudni enaindvajsetletnik z zvezčičem in ustreznimi priporočili v suknjiču sukal po meščanskih saloni in delovnih pisarnah takratnih tvorcev ruske stvarnosti in (ne)realnosti. Le kako bi se zavrtelo kolesje zgodovine, če bi mladi Bogumil upošteval nasvet Leva Tolstoja o pasivnem aktivizmu in radikalnemu uporništvu slovansko govorečih plemen znotraj dvojne monarhije, ki mu ga je ostareli markantni oče položil na dušo ob kramljanju na vrtu jasnopoljanskega posestva le nekaj mesecev pred začetkom prve ruske revolucije?

Vošnjak je v študijskih in diplomatskih izpopolnjevanjih vse do izbruha Velike vojne ostajal zvest zagovornik francjožefovske monarhije, ko je nemudoma postal največji pristaš njenega razbitja. V sledečih poglavjih biografije Vošnjak nastopa kot najdrznejši sotrudnik za jugoslovanskost, sprva kot član Jugoslovanskega odbora, kjer kot edini Slove-

nec svoje sočlane vneto prepričuje v enakopravno troedino združitev. Slovenskim političnim samo(p) oklicancem se je zameril zaradi podpisa Krfske deklaracije, saj se mu je zdela slednja jugoslovanska realna utopija, ki so si jo umišljali v vojni emigraciji, smiselnejša od Majniške. Na emigracijski poti (prvi, še nevedoč za mnoge sledeče) po Združenih državah po koncu vojne je skušal pridobiti čimveč podpornikov zamišljene »krfske« Jugoslavije. Na pariški mirovni konferenci leta 1919 je nastopal kot generalni sekretar jugoslovanske delegacije, kar dvakrat pa mu uspelo priti na avdienco k ameriške-mu predsedniku Wilsonu, izbranemu mirovniku za Evropo, kateremu je tudi osebno, kakor je kasneje razvidno iz biografije, še dolga leta najbolje zaupal usodo stare celine. Svojo esejistično nadarjenost je v vojnem in povojnem času spretno izkoriščeval; State department je njegovo knjigo o umirajočem imperiju (*A Dying Empire*) uporabljal za pripravo na omenjeno konferenco, knjiga pa še dandanes v svetovnem merilu velja za verodostojen vir poznavanja o opisanih prelomnih časih srednjeevropske zgodovine.

Vošnjak je poosebljal človeka, ki je po vojni zagovarjal jugoslovansko monarhistično ureditev in je vse od prvega srečanja s prestolonaslednikom Aleksandrom Karadjordjevičem vneto prepričeval skeptike in zagovornike republikanske ureditve. Za idejo dinastične ureditve države je spodbujal tudi slovenske deželne politike. Za uspešno lobiranje pri uveljavitvi Vidovdanske ustave je bil nagrajen z (zelo zaželenim) veleposlaniškim mestom na Češkoslovaškem, kjer je nasledil starokovaškega zagovornika vseslovanske vzajemnosti Ivana Hribarja. Bivanje v češkoslovaški prestolnici, ki je glede na njegove pretekle in sledeče politične funkcije predstavljalo višek njegove diplomatske kariere, je bilo kratkotrajno, saj ga je na tej eminentni funkciji kmalu nasledil bolj oportunističen in še bolj radikalen diplomatski nameščenec srbskega rodu.

Po vrnitvi iz Prage v mlado troedino kraljevino, v kateri so si zapovrstjo sledile kratkotrajne šibke vlade, pa se je začela Vošnjakova pot navzdol. Boga-stvo, ki ga je nasledil po očetu in deloma po stricu, je že med vojno začelo kopneti, imetja v Gorici, kamor sta se z očetom preselila v predvojnem času, ni bilo več, zato je bila vsaka služba zanj dobrodošla. Glede na izkušnje mu je bilo najbližje delovanje na

zunanjem ministrstvu. Nekaj časa je bil zaposlen kot načelnik oddelka za trgovinske pogodbe, pisal je referate o mednarodni trgovini in dolžnostih sodobne diplomatske službe. Avtorica zapiše, da so bile takratne Vošnjakove zaposlitve polne nejasnosti in zapletov, saj je vlada večkrat tik pred imenovanjem na določeno funkcijo svojo odločitev preklicala. Vošnjak se je zavzemal za uveljavitev francoske diplomatske prakse, skozi katero bi morala država natančneje spremljati zunanjo trgovino in mednarodni promet, vse od gospodarskih organizacij do ekonomskih institutov. Konec aprila 1930 je bila sklenjena Trianonska pogodba, ki je določala regulacijo vojnih reparacij do madžarskih državljanov. Oblikovana sta bila dva fonda, Fond A se je ukvarjal z končnimi rešitvami vseh vprašanj glede odškodnin pri agrarnih posestvih, ki so bile last madžarskih državljanov in ki so padle pod vpliv agrarne reforme v Kraljevini SHS, na Češkoslovaškem in v Romuniji, naloga fonda B pa je bila regulacija vseh neagrarnih obveznosti do madžarskih državljanov, dosojenih s strani mešanih in izbranih sodišč. Oba fonda je vodila komisija iz držav Male antante, takrat že Kraljevina Jugoslavija pa je za svojega delegata v fondu B imenovala ravno Vošnjaka. (Ne)nastop na kratkotrajno funkcijo in pravdanje je zaznamovalo skorajda celotno Vošnjakovo udejstvovanje v jugoslovanski politiki, zavzemalo je tudi čas, ko je opravljal vlogo narodnega poslanca.

Že v letu šestojanuarske diktature je držno predlagal ustanovitev Balkanskega inštituta s sedežem v Beogradu, ki bi deloval na solidarnosti in bratskemu sožitju balkanskih narodov. V knjigi *Tri Jugoslavije* je Vošnjak menil, da je zdajšnja kraljevina dovolj močna za premostitev ovir, ki so nastale v slabem desetletju in pol (tudi njegovega) aktivnega propagiranja jugoslovanske ideje. Njegovi takratni kritiki in recenzenti so v knjigah, ki jih je izdajal na predvečer druge svetovne vojne, zastran (pretiranega) idealiziranja med vrsticami ugotavljali sledi osebnih razočaranj. Predvsem slovenske ocenjevalce njegove esejistike pa je v oči bodla njegova nekritična obsedenost z osnovanjem skupnega slovanskega jezika. Kljub skorajda (po) polnemu posvečanju iskanja pravega jugoslovanskega ideala ni pozabil na domačo Šaleško dolino. V času rudarske krize se nanj kot njihovega zvestega zastopnika in (še) vedno pristnega domoljuba obr-

nejo velenjski rudarji, ki ga poprosijo, da s svojimi političnimi vezami poskrbi za razvoj tamkajšnjega gospodarstva in industrije.

Na pragu druge svetovne vojne je v spominih na očeta Mihaela ugotavljal, da slednji s sočasnim stanjem ne bi bil navdušen. Menil je namreč, da bi sodobna Jugoslavija najbrž razočarala tudi najbolj realističnega idealista, zavzemajočega za pravičnost in decentralizacijo. Finančna nestabilnost, ki ga je spremljala vse od praških veleposlaniških dni, mu je ob bombardiranju Beograda preprečila takojšnjo emigracijo (vsaj) na slovensko ozemlje. Z nastalimi okupacijskimi oblastmi se ni želel pogovarjati, čeprav so mu Nemci ponudili »*fremdenpass*« za (že) okupirano Bolgarijo. Ostajajoč v Beogradu tako svojega ideološkega somišljenika najde v vodji razbite kraljeve vojske Draži Mihailoviću, navezuje pa stike s Slovenci, ki so bili nasilno preseljeni v srbske pokrajine. Vošnjakovo sodelovanje s četniško vojsko ni bilo po godu zmagoviti komunistični oblasti, zato se po mukotrpnih poizvedovanjih za emigracijo odloči za odhod v Rim, zatem pa v Združene države. Tam je razočarano ugotavljal, da so se marsikatera prijateljstva, sklenjena v času Wilsonove diplomacije, srkhala, razživila in porazgubila. Povezoval se je s tamkajšnjimi Slovenci in

postal vidni član zamejske demokratske stranke, kot zvest in načelen antikomunist ter kritik Titovega režima pa je branil predvojno in predrevolucijsko jugoslovanskost v glasilih jugoslovanskih emigrantov, vedoč, da njegove zapise spremlja tudi OZNA. V 50. letih se že bolan (rak na želodcu) kot izvedenec za emigracijo vrne v evropska povojna begunska taborišča, v katerih so bili nastanjeni režimu nezaželeni pripadniki jugoslovanske države.

Kot v zaključku političnega profiliranja zapiše Aleksandra Gačić, je Vošnjak celotno življenjsko pot sledil le ideji jugoslovanskega integralizma, ki pa se na njegovo žalost nikdar ni uresničila in ga je razžirala do njegovega poslednjega vzdihljaja (str. 398). Obstoječi in dostopni viri v fondih Arhiva Republike Slovenije so avtorici omogočili izvrsten vpogled v življenje trmo- in svojeglavega človeka polnega nasprotij, iluzij, neutrudnosti za ideal, zastopnika malega človeka in južnoslovanskih narodov. Politična biografija človeka, ki je bil včasih tudi v navzkrižju z lastnimi občutki, razmišljanjem in pogledi na svet, je primerno izhodišče za nadaljnja poglobljena raziskovanja zapuščine tega jugoslovanskega idealista.

Blaž Javornik